

„CAUSA UNIONIS,
CAUSA FIDEI, CAUSA
REFORMATIONIS IN
CAPITE ET MEMBRIS”

TANULMÁNYOK A KONSTANZI ZSINAT
600. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Szerkesztette: Bárány Attila
Pósán László

Tartalomjegyzék

Előszó 7

A konstanzi zsinat és Európa

Bárány Attila: <i>A Luxemburg-ház nyugati (angol, francia, burgundi) kapcsolatai 1378 és 1416 között</i>	10
Bubnó Hedvig: <i>Kaszília küldöttsége a konstanzi zsinaton</i>	36
Csukovits Enikő: <i>A konstanzi zsinat, mint könyvvásár és tudományos fórum</i>	52
Györkös Attila: <i>Francia egyházpolitikai törekvések a skizma idején és a konstanzi zsinaton</i>	60
Kiss Gergely: <i>Magyar követség a pisai zsinaton? XII. Gergely és Magyarország kapcsolata 1408-1409-ben</i>	70
Kondor Márta: <i>Magyar király a német trónon: Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410-1419)</i>	83
E. Kovács Péter: <i>Imperia az imperiumban</i>	101
Maléth Ágnes: <i>A schisma előidézői? Az avignoni pápaság megítélése a modern magyar történetírásban</i>	117
Orosz István: <i>Európa a konstanzi zsinat korában</i>	129
Pósán László: <i>A Német Lovagrend, a lengyel és a litván állam közötti konfliktus a konstanzi zsinaton</i>	144
Prajda Katalin: <i>A Magyar Királyság és a Firenzei Köztársaság diplomáciai kapcsolatai a Zsigmond-korban</i>	161

Egyház-és jogtörténet

Érszegi Géza: <i>„...az ország szabadságát a konstanzi egyetemes zsinaton esküvel megerősítették, ahogy az a róla kiadott bullában világosan olvasható”</i>	176
Fedeles Tamás: <i>A Camera Apostolica és a magyar egyházi javadalmak a konciliarizmus időszakában</i>	189
F. Romhányi Beatrix: <i>A konstanzi zsinat és a ferences obszervancia megjelenése Magyarországon</i>	210
Tusor Péter: <i>A konstanzi bulla „alkalmazása”. A magyar királyi főkegyúri jog a 15-16. században</i>	219

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

ISBN 978-963-89963-3-6

Felelős kiadó: a Printart-Press Kft. ügyvezetője

Grafikai-nyomdai előkészítés: Szabó Balázs

Nyomdai munkálatok: Printart-Press Kft.

Magyarország a konstanzi zsinat idején

Gulyás László Szabolcs: <i>Luxemburgi Zsigmond jobbágyköltözéssel kapcsolatos rendelkezései</i>	242
Gyöngyössy Márton: „Gazdag föld – szegény ország”: <i>magyarországi aranytermelés és aranypénzverés Luxemburgi Zsigmond korában</i>	255
Kordé Zoltán: <i>Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában</i>	269
Sebők Ferenc: <i>A konstanzi zsinat a modern magyar történetírás tükrében</i>	278
C. Tóth Norbert: <i>A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején</i>	289

Bárók, főpapok, humanisták, címerek

Árvai Tünde: „ <i>Magnus comes de Hungaria</i> ” – <i>Garai Miklós nádor Nyugat-Európában</i>	316
Bozzay Réka: <i>Magyar diákok egyetemjárása a Luxemburgi Zsigmond korában</i>	328
Gyulai Éva: <i>A Magyar Királyság címere Anjou Renée heraldikai reprezentációjában</i>	341
Jékely Zsombor: <i>Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején</i>	355
Kiss Farkas Gábor: <i>Konstanztól Budáig: Pier Paolo Vergerio és a magyar humanizmus</i>	371
Novák Ádám: <i>A sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében</i>	385
Prezenszki Erzsébet: <i>Bajoni István, egy XV. századi humanista főpap életpályája</i>	401
Véber János: <i>Barius Miklós, egy humanista műveltségű főpap a 15. század közepén</i>	414

Hadtörténet, hadszervezet, haditechnika a konstanzi zsinat korában

Fodor Pál: <i>Az oszmán hadszervezet a 15. század első felében</i>	424
B. Szabó János: <i>A huszita hadviselés hatása és adaptációja Kelet-Közép-Európában</i>	432
Veszprémy László: <i>Zsigmond és a husziták küzdelmének első éve. A hadvezér és diplomata konfliktusa</i>	442

Előszó

„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”

A konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének munkatársai 2014. november 5-7. között tudományos konferenciát szerveztek. Jelen kötetünk az ott elhangzott előadások többségének írott változatát tartalmazza. A konferencia megrendezését lehetővé tevő pályázati források rendkívül szűkre szabott elszámolási határideje miatt azonban néhány előadás, mivel írott változata nem, vagy csak későn készült el, sajnos kimaradt a kötetből. Az e fölötti szomorúságot viszont ellensúlyozza talán az a tény, hogy ilyen nagyszámú tanulmányt magában foglaló kötet, alig pár héttel a konferenciát követően, még soha nem készült. Köszönjük minden előadónak és szerzőnek, hogy együttműködő partnerek voltak ehhez a rendkívül gyors munkához.

Annak, hogy Debrecenben egy ilyen konferencia szervezésébe fogtunk, több oka is volt. Egyrészt a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében már évek óta folyik Luxemburgi Zsigmondnak és korának kutatása. 1997-ben nemzetközi konferenciát tartottunk „Sigismund Tagung 1387-1997” címmel, ahol képviseltette magát a német kutatás – Jörg K. Hoensch előadása a Zsigmond-kutatás újabb útjait határozta meg („Schwerpunkte der Sigismund-Forschung nach 1945”) – illetve a magyar középkorkutatók közül Engel Pál és Kubinyi András is. A közönség soraiban részt vett Bak János (Central European University), illetve az amerikai medievisták közül a magyar történelem iránt talán leginkább elkötelezett James Ross Sweeney (Penn State University) is. (A konferencia idegen nyelvű tanulmánykötete néhány évvel később, 2000-ben jelent meg Gunst Péter és Tilmann Schmidt szerkesztésében, *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich* címmel (Debrecen, 2000.) Az akkori előadók közül többen – példának okáért Draskóczy István – a mostani, 2014. évi konferencián is szerepeltek. A konstanzi zsinat korának Európáját bemutató széles körképű plenáris nyitó előadást Orosz István akadémikus, professor emeritus, a Magyar Történelmi Társulat elnöke tartotta.

Másrészt a 600 éves évforduló alkalmából megrendezett tudományos konferenciával a Debreceni Egyetem egyúttal csatlakozni kívánt a német történetírás azon projektjéhez („Das Konziljubiläum 2014-2018. 600 Jahre Konstanzer Konzil”, <http://www.konstanzer-konzil.de>), amellyel a konstanzi zsinat évfordulójára emlékeznek. A Konzilstadt Konstanz program egészen 2018-ig tart, és ezzel a kötettel – illetve ennek majd egy idegen nyelven kiadandó változatával – a magyar kutatás legújabb eredményeit kívánjuk megismertetni Európában.

Harmadrészt, a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetében több éve működik egy kutatócsoport, melynek tagjai – akik a jelen konferencia előadói között is szerepeltek – a középkori Magyar Királyság Európában elfoglalt helyét és kapcsolatrendszerét vizsgálják. Ez a több éve létező műhely 2014-től a Magyar Tudományos Akadémia Lendület-pályázatát elnyerve alakította meg az MTA–Debreceni Egyetem „Lendület” munkacsoportot, „Magyarország a Középkori Európában” címmel. Ennek a kutatócsoportnak komoly szerepe volt a konferencia megszervezésében, és a tanulmánykötet elkészítésében.

A konferencia szervezése során azt az elvet fogalmazzuk meg, hogy a konstanzi zsinat időszakával és a Luxemburgi Zsigmond uralkodásával foglalkozó hazai kutatás minél szélesebb palettája jelenhessen meg, ezért nagyobb témakörökhöz igyekeztünk rendezni az előadásokat. A jelen kötet fejezetei is nagyrészt ezt a tematikus struktúrát követik.

A konferencia dátumának választása tudatos volt: az akkor már harmincnégy éve tartó nagy nyugati egyházszakadás felszámolására összehívott XVI. egyetemes zsinatot 1414. november 5-én nyitotta meg Konstanzban XXIII. János pápa. A schisma három pápája adta az ötletet, hogy a megnyitóbeszéd megartására – a Debreceni Egyetem rektora mellett – három felekezet képviselőjét kérjük fel. A zsinati konferenciát Bosák Nándor, a Debrecen-Nyíregyházi Római Katolikus Egyházmegye püspöke, Kocsis Fülöp, a Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye püspöke, és Fekete Károly, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektora köszöntötte. A konferencián közel ötven előadás hangzott el. Az előadók gyakorlatilag lefedték az ország összes tudományos központját és felsőoktatási intézményét. A Debreceni Egyetemen kívül képviseltette magát az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Nyíregyházi Főiskola, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem és a Szegedi Tudományegyetem. Jelen voltak az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, a Budapesti Történelmi Múzeum, a szentendrei Feren-czy Múzeum, valamint a Honvédelmi Minisztérium kutatói, illetve képviseltette magát több kutatócsoport is (MTA–Hadtörténelmi Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, továbbá a fent említett debreceni Lendület-munkacsoport mellett az MTA–PPKE „Lendület” Egyháztörténelmi Kutatócsoport és az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport)

Bárány Attila – Pósan László

A konstanzi zsinat és Európa

Györkös Attila
 „Íme, jönnek a zsinat hollói”
 Francia egyházpoltikai törekvések a skizma idején
 és a konstanzi zsinaton*

A fent idézett szavakkal fogadta XIII. Benedek pápa a hírt, hogy 1417 őszén megérkeztek udvarába, a pireneusi Peñiscola várába a konstanzi zsinat küldöttei, lemondásának hírével. „*Nem meglepő, hogy hollók érkeznek egy halotthoz*” – hangzott állítólag a követek válasza.¹ S valóban, XIII. Benedek az utolsó skizmatikus pápa, bár 1423-es elhunytáig magát tartotta az egyház fejének, politikai értelemben már hat évvel korábban élettelen volt. Támogatói fokozatosan elfordultak tőle, s hivatalos eltávolításával megnyílt az út egy új főpap, V. Márton megválasztása előtt. Benedek azonban egyben az utolsó avignoni pápa is volt. Hatalomból való távozásával nem pusztán az egyházzsúkadás kora ért véget, hanem egyben a franciabarát – vagy annak tartott – avignoni egyházfők kora is.

Előadásunkban azt szeretnénk megvizsgálni, hogy a francia politikai erők milyen szerepet játszottak a nagy skizma idején, s különösen milyen érdekek vezérelték a konstanzi tanácskozáson. Rögtön az elején meg kell jegyeznünk, hogy a százéves háború változatos eseményei miatt, vagy ezért, mert VI. Károly király elmebetegsége révén az országban több politikai csoportosulás hatalmi küzdelme is zajlott, s a korszak leghíresebb egyeteme, a párizsi Sorbonne teológusai is gyakorlatilag önálló szerephez jutottak a zsinaton, ezt a francia politikát nem lehet egységesnek leírni. Látnunk kell ugyanakkor, hogy úgy a skizma előtt, mint alatta és utána megjelenik Franciaországban – egyre inkább dominánssá válva – a gallikanizmus eszméje, amely nélkül szintén lehetetlen pontos képet felvázolni Konstanz és a franciák kapcsolatáról.

Franciák és a skizma

Közkeletű történeti felfogás, hogy az 1309-től kezdődő, régiesen „Avignoni fogságnak” is nevezett korszakot olyan időszaknak tekintsük, amikor a francia

¹ Jean-Baptiste-Marie Joudou: Avignon, son histoire, ses papes, ses monuments et ses environs. Avignon 1842. 215.

* A szerző az MTA-DE Lendület Magyarország a Középkori Európában Kutatócsoport tagja. A tanulmány elkészítését támogatta a Debreceni Egyetem belső kutatási pályázata.

uralkodók befolyása dominánssá vált a nyugati egyházpoltikában. Ez a korszak nem zárult le 1378-ban, amikor VI. Orbán (1378-1379) személyében ismét Rómában székelő pápája lett a keresztény egyháznak, hiszen a franciabarát bíborosok VII. Kelemenben (1378-1394), a korábbi genfi érsekben találták meg az avignoni gondolat folytatását.

A pápa megválasztásakor még bírta V. Károly (1364-1380) francia király bizalmát. Utódja, VI. Károly (1380-1422) uralkodásának elején a régenskormányzatot ellátó hercegek még a katonai megoldásoktól sem riadtak volna vissza az egyház egységének francia érdekek mentén történő megteremtése érdekében: Anjou I. Lajos (†1384), illetve Orléans-i Lajos többször is tervezett itáliai katonai intervenciót VI. Orbán, illetve utódai megbuktatása és Kelemen római trónra juttatása érdekében. A párizsi egyetem viszont már a skizma kezdetétől konciliarista álláspontot foglalt el, még ha ekkor hangját nem is tudta hangosan hallatni.²

A hivatalos francia politika 1394-ben változott meg. Az év őszén (szeptember 28-án) megválasztották VII. Kelemen utódjaként az aragóniai Pedro de Luñát, XIII. Benedek néven (1394-1417), aki – egyedülként – nem francia származású volt Avignon trónján, de ami ennél talán fontosabb, a választásba nem vonták bele a francia politikát. Ellenkezésének markáns jeleként a párizsi Sorbonne visszautasította a pápaválasztásokkor szokásos kérelemlistájának benyújtását az új főpaphoz.³ Az egyetem néhány hónappal később, 1395. januári határozatában a skizma megoldására három lehetőséget vázolt fel: a *kompromisszumos* utat – azaz hagyni, hogy a pápák találjanak megoldást; a *szakítást*, másnéven a *via cessionis*-t, azaz, hogy mindkét pápát le kell tenni; illetve harmadikként a *zsinati* utat. Eme három lehetőség közötti mozgástér fogja meghatározni a későbbi francia politikát.

A Sorbonne hatására a francia egyház három országos zsinaton foglalkozott a kérdéssel. 1395-ben és a következő évben még csak fenyegetőztek az *obediencia* – a pápának való engedelmesség – felmondásával, de újabb, 1398. július 28-i határozatukban már a király nevében kimondták annak hatályba lépését.⁴ Érvelésük szerint az uralkodó: „*anélkül, hogy az Úr haragját magára ne vonná, nem hunyhat többé szemet ama szörnyűséges botrányok fölött, amelyek az Egyházat sújtják, és dicsőséges elődeink példája nyomán igyekszik begyógyítani ezt a végzetes sebet, és minden erejével, a szent kánonok kötelezettségei alapján próbálja*

² Bertrand Schnerb: Armagnacs et Bourguignons. La maudite guerre, 1405-1435. Perrin, Paris 2001 [1988]. 31-39.

³ Hélène Millet: L'Église du Grand Schisme, 1378-1417. Picard, Paris 2009. 21.

⁴ Millet, H.: L'Église du Grand Schisme i. m. 17-20.

helyreállítani az Egyház egységét”.⁵ Ennek következtében, 1398-tól a francia királyság hivatalosan nem ismerte el az avignoni pápát. A franciák magát a várost is megostromolták, majd 1403-ig, öt éven keresztül tartották itt fogva a pápát.⁶ A katonai megoldás azonban nem szült jó vért: a fegyveresekkel megtámadott pápa képe felvetette azt a problémát, hogy egy erőszakkal letett pápa kanonikus módon távozhata-e a hatalomból. Még a konciliarista álláspont legmarkánsabb védelmezői, Pierre d’Ailly és tanítványa, Jean Gerson is a Benedekkel való megegyezés mellett léptek fel.⁷

A francia belpolitika mértékadó szereplőinek zöme úgyszintén megosztott maradt a skizma *via cessionis* útján való megoldása ügyében. Berry hercege, és Merész Fülöp, Burgundia ura izoláció-párti volt: egyik pápát sem ismerte el, így kívánva mindkettőt lemondásra kényszeríteni. Orléans-i Lajos, a király testvére, illetve Anjou II. Lajos, az uralkodó nagybátyja azonban továbbra is XIII. Benedeket támogatta. Ebben az is szerepet játszott, hogy Avignon támogatását szükségesnek tartották az Anjou-ház dél-itáliai trónigényének elismertetéséhez. A dél-francia klérus szintén kitartott Benedek mellett, ami belső konfliktusokat okozott az egyházon belül. A toulouse-i egyetem például kiállt – a Sorbonne-nal szembeállva – az avignoni *obediencia* mellett,⁸ és sem Toulouse, sem Montpellier egyeteme nem küldött követeket az 1398-as zsinatra.⁹ Elterjedt az országban az a hír is, hogy Orléans-i Lajos Benedek pápát kívánja felhasználni VI. (Örült) Károly lemondatására és saját maga királlyá koronázására.

A különböző pápai pártok támogatása helyett az észak-francia klérus azért választotta a *cessionista*, vagy a konciliarista álláspontot, mert a hosszú avignoni korszak után a „gallikán egyház szabadsága”, önrendelkezése lett számára meghatározó, azaz a főpapi tisztségek szabad választása. A királyi kormányzat ugyanezen logikával az uralkodói hatalom további erősítését vélte megvalósíthatónak az egyház felett a szakítás politikája, vagy egy újabb zsinat révén.

Az utóbbi ügyében történtek is lépések. 1389-ben VII. Kelemen még elfogadta, hogy a francia király 750 egyházi javadalom esetében választási joggal bír. Az *obediencia* felmondása után, 1399-ben VI. Károly viszont már tizedet is vetett ki a klérusra. A kortárs St-Denis-i Krónikás a következőképpen fogalmazott erről: „Imígyen, első gyümölcsként a szakításnak, az Egyház a világi ha-

⁵ Idézi Schnerb, B.: Armagnacs et Bourguignons i. m. 48.

⁶ Dominique Paladilhe: Les papes en Avignon. Perrin, Paris 1974. 310-321.

⁷ Schnerb, B.: Armagnacs et Bourguignons i. m. 50.

⁸ Bertrand Schnerb: L’État bourguignon. Perrin, Paris 2005 [1999]. 167.

⁹ Noël Valois: La France et le grand schisme d’Occident. T. 4. Picard, Paris 1902. 28.

talom üldözésének áldozata lett”.¹⁰ A királyság hatalmi-pénzügyi törekvéseit nem pusztán Avignon, de a tőle függetlenedni kívánó francia egyház sem tekintette jó szemmel.

A pápák lemondatását szorgalmazó francia politika nem járt eredménnyel, mivel a többi európai állam nem követte a példáját. Ugyanakkor a belpolitikai események függvényeként VI. Károly udvarában is következtelen egyházpolitikai döntések születtek. Míg a befolyásos Orléans-i Lajos követelésére 1403-ban a király felfüggesztette a nem-engedelmesség politikáját, a herceg 1407. november 23-i meggyilkolását követően a hatalomra jutó burgundi párt ismét a zsinati megoldás mellett tört lándzsát.

Amikor 1407 tavaszán a két pápa, XIII. Benedek és XII. Gergely savonai találkozóját szervezték, amely esélyt teremtett volna a skizma megoldására, a francia egyház türelmetlenné vált: határozatukban kinyilatkoztatták, hogy amennyiben Nagyboldogasszony napjára (augusztus 15-re) nem születik megoldás a pápai hatalom kérdésében, mindkét egyházfőnek megtagadják az engedelmességet. Erre Benedek kiátkozó bullával válaszolt, amit viszont a Sorbonne nyilvánosan megsemmisített – így jelezve elkötelezettségét és függetlenségét.¹¹

Az 1409-es pisai zsinat összehívásában és döntéshozatalában a franciák is tevékenyen részt vettek. Ahogy az Hélène Millet legutóbbi kutatásaiból kiderül, a gyűlés résztvevőinek közel 30%-át a francia nemzet képviselői adták, köztük hat érsekkel és huszonöt püspökkel.¹² Csoportjukhoz tartozott Simon de Cramaud, alexandriai pátriárka, Berry hercegének korábbi kancellárja,¹³ valamint az egyik legjelentősebb párizsi teológus, Pierre d’Ailly (Cambrai püspöke), akik a zsinati gondolat kifejtésének élharcosai lettek.

VI. Károly azonnal elfogadta az itt megválasztott új pápa, V. Sándor (a milánói érsek, Pietro Philargo, 1409-1410), majd az őt követő XXIII. János (Baldassare Cossa, 1410-1415) egyházfőségét.¹⁴ Ez abban is megmutatkozott, hogy 1410-1411-ben több, mint egy évig tartotta blokádnál a francia haderő Avignon várát azzal a céllal, hogy Benedek embereit onnan kifüstölve, átadja azt XXIII. Jánosnak, ami meg is történt.¹⁵

¹⁰ Demurger, A.: Temps de crises i. m. 80.

¹¹ Paladilhe, D.: Les papes en Avignon i. m. 324-325.

¹² Hélène Millet: Le concile de Pise. Qui travaillait à l’union de l’Église d’Occident en 1409? Brepols, Turnhout 2010. 323-324.

¹³ Millet, H.: Le concile de Pise i. m. 287.

¹⁴ Demurger, A.: Temps de crises i. m. 78-80.

¹⁵ Valois, N.: La France et le grand schisme d’Occident i. m. 161-170.

Konstanz és a francia belügyek

A konstanzi zsinaton a gallikán és konciliarista eszmék mellett megjelent a franciaországi belső feszültségek lenyomata is. VI. Károly uralkodását végigkísérte az udvaron belüli politikai pártok folyamatos küzdelme. Előbb a király kiskorúsága alatt, majd különösen elmebetegségének (1392-től) meg-megújuló időszakában vált élessé a történetírásban Orléans–Burgundinak, vagy később Armagnac–Burgundinak nevezett ellentét. Valójában a király rokonainak folyamatos párharcáról van szó, amelynek célja a tényleges hatalom megszerzése volt. Míg a korszak első felében az Orléans-i párt gyakorolta a hatalmat, 1407 után Félelemnélküli János burgundi herceg került pozícióba, 1413 után azonban ismét az ellenfél, az Armagnac-csoport irányította a francia politikát egészen 1418-ig, gyakorlatilag a konstanzi zsinat végéig. Ennek a küzdelemnek részeként egy olyan teológiai vita is zajlott a német városban, gyakorlatilag párhuzamosan a zsinat általános ügymenetével, amit bizvást értelmezhetünk francia belpolitikai küzdelemként.

Orléans-i Lajos már említett 1407-es meggyilkolását követően a merénylet szervezőjének, a burgundi hercegnek kezdeményezésére, Jean Petit párizsi egyetemi tanár (Johannes Parvus, 1360k.–1411) kifejtette *tirannocídiával* (zsarnoköléssel) kapcsolatos elveit. Petit, aki 1408. március 8-án a királyi udvarban elmondott beszéde szerint is „kötelességből” írta meg traktátusát, mert egyetemi hallgató korában a burgundi herceg juttatásaiból finanszírozta tanulmányait, klasszikus arisztotelészi szillogizmus alapján építette fel művét, Pál apostol levele alapján: „Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme” (I. Tim. 6, 10.). Érvelése szerint először is jogos és szükséges eltávolítani a hatalomból azt, aki „zsarnok, áruló, s felségárulásban bűnös”. Másodszor azt bizonyította, hogy a pénzsóvár Orléans-i Lajos valóban zsarnok és áruló volt. Az ezekből levont következtetések alapján tehát – szerinte – a herceg kormányzatból való erőszakos eltávolítása jogos volt.¹⁶

Petit traktátusa messze túlnőtt egy átlagos teológiai értekezés fontosságán: szavainak hatására VI. Károly megbocsátott a testvérét meggyilkoltató burgundi hercegnek, s utóbbi Párizsba való visszatérése után a kormányzat vezetését is megszerezte. Néhány évvel később azonban, amikor a vele ellenséges Armagnac-párt szerezte meg az ellenőrzést a fővárosban, nem maradt el a teológiai válaszcsapás sem. Jean Gerson nyomására, aki ez időben a Sorbonne kan-

¹⁶ Alfred Coville: Jean Petit, la question du tyrannicide au commencement du XVe siècle. Paris 1932. 218. és passim.

cellárja volt, az egyetem 1414. február 24-én hivatalosan elítélte Petit munkáját, amit nyilvánosan el is égették a Notre-Dame előtt.¹⁷

1415 nyarán a konstanzi zsinaton, Gerson felvetésére újra előkerült a kérdés, azzal a céllal, hogy a gyűlés hivatalosan is ítélje el a zsarnokölési elméletet. Petit ügyét ugyanitt a burgundi herceg követségének vezetője, Martin Porée arras-i püspök és – a később Jeanne d’Arc perét vezető – Pierre Cauchon (leendő beauvais-i püspök, ekkor még csupán teológiai magiszter) védte. Porée, aki napi négy aranyfrankot kapott fáradozásaiért, megszolgált a belé vetett bizalmat. Gerson ugyanis vereséget szenvedett: a burgundiak 1416-ban elérték, hogy Petit zsarnokölési elméletét ne tekintsék doktrínának, így ne is ítélik el, csupán elvetendő véleménynek nyilvánítsák, amit ráadásul később V. Márton, az új pápa nem is fogadott el.¹⁸

A zsinat francia szempontból másik fontos politikai tétje a Konstanz idején kieleződő angol-francia konfliktus kezelése volt.

Konstanz és a francia külpolitika

A zsinati munkára, ahol számos nemzet követi, teológusai és egyházatyái dolgoztak együtt a skizma megoldásán, természetszerűleg árnyékot vetett a százéves háború kiújulása. Nem csoda, ha V. Henrik 1415-ös inváziója, és különösen októberi azincourt-i győzelme után az angolok és franciák közötti katonai-politikai konfliktusok éreztették hatásukat a frontvonalaktól távoli Konstanzban is.

Zsigmond maga is felismerte ennek fontosságát és igyekezett mediátorként fellépni a konfliktusban. Csernus Sándor megjegyzése szerint közvetítői szerepvállalása részét képezte annak a császári univerzalizmus-eszmének, amint az uralkodó egész életében megpróbált kiteljesíteni.¹⁹ Az uralkodó 1416-os franciaországi szereplésének részleteit, politikai jelentőségét ugyanúgy feltárta a szakirodalom,²⁰ mint az azt követő angliai utazását.²¹ Zsigmond francia szem-

¹⁷ Demurger, A.: Temps de crises i. m. 98.

¹⁸ Richard Vaughan: John the Fearless. The Growth of Burgundian Power. Barnes and Noble, New York 1966. 210-212.

¹⁹ Ld. Csernus Sándor előadását a konferencián.

²⁰ Csernus Sándor: Francia források Zsigmond párizsi tartózkodásáról. In: Koszta László (szerk.): Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szeged, 1995. 103-140. *Novák Veronika*: Sárkány a porcelánboltban: Luxemburgi Zsigmond és a párizsi ceremóniák. In: Francia-magyar kapcsolatok a középkorban. Szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2013. 253-270.

²¹ Ld. Bárány Attila fejezeteit: „Angol-magyar kapcsolatok a konstanzi zsinaton”, ill. „A canterbury szövettség” In: Bárány Attila – Laszlovszky József – Papp Zsuzsanna: Angol-magyar kapcsolatok a középkorban. I-II. Attraktor, Máriabesnyő 2011. II. 5-111.

pontból kudarcos párizsi látogatása után a császár V. Henrik angol királlyal augusztus 16-án megkötötte a canterbury szövetséget, s a dokumentumban a francia uralkodót már mint az egyház egységének egyik kerékkötőjeként nevezték meg. Indokként felhozták, hogy nem lépett fel erőteljesen XIII. Benedek lemondása érdekében, ezért vallott kudarcot Zsigmond 1415-ös perpignani látogatása az avignoni pápánál.

Amikor a szerződés híre megérkezett Konstanzba, a zsinat nyomban az angol-francia diplomáciai küzdelmek színterévé vált.

A konfliktusok sorában az egyik első volt, amikor 1416 augusztusában angol és német javaslatra a döntéshozatali mechanizmuson kívántak változtatni, úgy hogy a négy jelenlevő nemzet többségi szavazása is elég legyen a döntéshez, amit a franciák támadásnak éltek meg. A zsinat egyik jelentős vívmánya volt ugyanis, hogy a megjelent egyházi vezetők nem személyesen szavaztak (ami az itáliaiak túlsúlyát biztosította volna), hanem nemzetenként. 1415-től az itáliai, francia, angol és német nemzet (utóbbiba tartoztak a magyarok is) közös egyetértése kellett a döntéshozatalhoz, ezt a konszenzust borította volna fel az új javaslat.

Pierre d'Ailly, akit VI. Károly teljhatalmú zsinati megbízottjának (prokurátorának) nevezett ki, október 1-i *De Ecclesiae, concilii generalis, romani pontificis et cardinalium auctoritate*²² című beszédében egyenesen megkérdőjelezte, hogy az angolok jogosan formálnak-e önálló nemzetet a zsinaton: szerinte be kellene olvadniuk a német nemzetbe. Érvelése szerint, míg Angliának két egyház-tartománya van, addig Franciaországnak tizenegy, ugyanígy a huszonöt angol püspökséggel szemben százhat francia áll.²³ A kérdés jelentőségét az adta, hogy ekkor már folytak a tárgyalások arról, hogy a spanyolok is önálló nemzetként jelenjenek meg a zsinaton²⁴ (ez pedig, az angolok kiiktatásával egyértelműen a franciák malmára hajtotta volna a vizet, hiszen a spanyolok franciabarát politikát folytattak). D'Ailly-t válaszként Salisbury püspöke, a hatalmas zsinati tapasztalattal rendelkező Robert Hallum (egyébként Cambrai püspökének pisai kollégája) eretnokséggel vádolta meg és igyekezett – ámbár hiába – megakadályozni, hogy a francia főpap tartsa a Mindenszenteki ünnepi misét.

²² Sophie Vallery-Radot: Les Français au concile de Constance. Faire entendre sa voix. In: Église et État, Église ou État? Les clercs et la genèse de l'État moderne. Éd. par Christine Barralis – Jean-Patrice Boudet – Fabrice Delivré – Jean-Philippe Genet. Publications de la Sorbonne – École française de Rome, Paris 2014. 293-308. itt 299.

²³ Valois, N.: La France et le grand schisme d'Occident i. m. 368-369.

²⁴ Az ibériai félsziget államait (Aragóniát, Kasztíliát, Portugáliát és Navarrát) csak később, 1417-ben vették fel egy önálló nemzetként a zsinati döntéshozók közé. Phillip H. Stump: The Council of Constance (1414-18) and the End of the Schism. In: A Companion to the Great Western Schism. Eds. Joëlle Rollo-Koster – Thomas M. Izbicki. Brill, Leiden 2009. 424.

A szertartást végül d'Ailly megtarthatta, azzal a feltétellel, hogy prédikációjában nem említi meg az angol nemzet ügyét. A teológus – a maga módján – a feltételeket be is tartotta, hiszen angolokról tényleg nem esett szó. Mindazonáltal, amikor hosszas – és számára oly kedves²⁵ – kozmogóniai fejtegetésekre kezdett, mindenki tudta miről beszél: „Ó, adja az ég, hogy ezen a szent zsinaton minden csillag együttműködjék a nappal és a holddal, hogy tökéletes egységben létezzenek (...) Adja az ég, hogy mindnyájan tartsák tiszteletben a kialakult rendet, a kisebbek ne akarják felülmúlni a nagyobbakat, és ne merjék elorozni tekintélyüket.”²⁶ A csillagok alatt, akik nem tudják pontos helyüket, a közönség minden tagja pontosan értette, hogy az angolokról esett szó.

A címzettek is értették. Emiatt november 5-re a helyzet úgy elmérgesedett, hogy az angol nemzet saját ülésén a szolgák fegyverekkel jelentek meg („a cambrai-i bíboros protestációi miatt”) bár konfliktus nem tört ki.²⁷ A nem-sokára, 1417. januárjában Konstanz-ba visszatérő Zsigmond igyekezett ugyan csillapítani a kedélyeket, de a franciákat irritálta, hogy a császár nyilvánosan viselte az angol Térdszalagrendet, a választófejedelmekkel együtt ratifikálta a canterbury-egyezményt, majd szövetséget kötött János burgundi herceggel a francia Orléans-i párt ellen.²⁸ Ezeket Zsigmond mint világi uralkodó tette meg, de azzal, hogy udvarát ekkor Konstanz-ban tartotta, az egyház uniójának ügye és a világi hatalmi-politikai küzdelmek szorosan összefonódtak.

A valóságban Zsigmond lépései csak a diplomáciai küzdelem színterén voltak franciaellenesek. 1417 augusztusában írt leveleiben arról panaszkodott az angol királynak, hogy éppen zsinati elfoglaltságai miatt nem tud segítséget nyújtani V. Henrik francia hadjáratához.²⁹ Az egyházszakadás megoldása fontosabb volt számára, mint a nyugati hatalmi harcokban való részvétel.

Francia egyházpolitika Konstanz után

Miután 1417. november 11-én a skizma ügye a jelenlevő nemzetek megállapodásának eredményeképpen megoldódott, az új pápa, V. Márton³⁰ 1418. május 2-án

²⁵ Ld. Csukovits Enikő tanulmányát a jelen kötetben.

²⁶ Idézi: Vallery-Radot, S.: Les Français au concile de Constance i. m. 299.

²⁷ Guillaume Fillastre kardinális, Aix érseke a helyzetet így írja le naplójában: „Eodem die [quinta Novembris anno MCCCCXVI] in vespere Anglici congregati fuerunt in loco suo apud Minores et repente familiares eorum ultra numerum centum viginti armati steterunt ibi et plures discurrebant afferentes gladios. Ex quo facta est magna commocio concilii et reputabatur hoc erat contra cardinalem Camaracensem [Pierre d'Ailly] propter illas protestaciones...” Fillastres Gesta concilii Constantiensis. In: Acta Concilii Constantiensis. Hrsg von Heinrich Finke. Münster 1923. Bd. II. 78-79.

²⁸ Valois, N.: La France et le grand schisme d'Occident i. m. 377-378.

²⁹ Vaughan, R.: John the Fearless i. m. 255-256.

³⁰ Odo da Colonna, aki azért vette fel ezt a nevet, mert Márton napján választották meg.

(már a zsinat hivatalos berekesztése után) konkordátumot kötött a Konstanzban megjelent francia nemzettel. Ezek értelmében a pápa lemondott az üres egyházi tisztségek betöltésébe való beavatkozásról, az elhunyt klerikusok hagyatékáról, és a kánoni vizitációkkor fizetendő díjak beszédéről. Elfogadta, hogy csupán kivételes esetekben szed be tizedet a klérustól.

A konkordátum ebben a formájában nem sokáig maradt érvényben. 1426-ban VII. Károly jogot szerzett a pápától arra, hogy háromszáz beneficiumot illetően kinevezéssel bírjon. Ugyancsak elérte, hogy világi ügyekben a parlament, azaz a királyi bíróság kapja meg az egyháziak feletti bíraskodási jogot.³¹ Nem szabad elfeledni, hogy Károly ekkor még nem rendelkezett a királyság teljessége felett uralommal, hiszen a burgundiak és az angolok birtokolták Franciaország területeinek egy részét.

Teljesen más helyzetben került sor a gallikán egyház jogainak kiterjesztésére az 1438-as bourges-i francia zsinaton.

Az angolokkal való háborúban egyre előnyösebb pozíciókat szerző, az ország központi területeit már uraló király hivatalosan azért hívta össze az egyházi gyűlést, hogy az megvizsgálja az ekkor zajló, s éppen zsákutcába jutott bázeli zsinat (1431-1449) határozatait. Ekkorra a zsinati atyák és IV. Jenő pápa (1431-1447) egymással már feloldhatatlan konfliktusba kerültek, s mivel Bázelen 1438. január 24-én felfüggesztették a pápát, Károly idejét látta, hogy erős egyházfői hatalom híján megerősítse saját pozícióit a francia klérus fölött. A legfontosabb kérdés természetesen a főpapok kinevezési joga volt. Talán éppen a vitatott kérdések és a nyilvánvaló világi politikai szándékok miatt a május elsejére összehívott, de csak június 5-én megkezdődő bourges-i zsinat valójában nem reprezentálta a monarchia egyházának teljességét. Még ha nem is számítjuk az angol kézen lévő területek papságát, akkor is kevésnek tűnik a városban megjelenő négy érsek és huszonöt püspök. VII. Károly emiatt nem pusztán elnöke volt a nemzeti zsinatnak, hanem vezetője is: a klerikusok pusztán tanácsadói szerepet töltek be.³²

Így aztán nem meglepő, hogy a július 7-én kiadott, *Pragmatica Sanctiónak* nevezett határozatában a bourges-i gyűlés egyértelműen az uralkodói érdekeket vette figyelembe. Intézkedéseiben nem szakított ugyan a pápai hatalommal, de a hitelvek terén a zsinat (azaz Bazel) felsőbbbségét fogadta el. A konzisztoriális javadalmakat illetően az uralkodó kapta meg a választás jogát, vagy ahogy a *Sanctio* szövege fogalmazott: a káptalanoknak és apátságoknak „figyelembe kell

³¹ Demurger, A.: Temps de crises i. m. 201-202.

³² Jean Favier: La guerre de cent ans. Fayard, Paris 1980. 580-582.

venniük azokat a kegyes és jó szándékú javaslatokat, melyeket a király az arra érdemes, és úgy az Egyház, mint a monarchia javát szolgáló” személyek kinevezése ügyében tesz. Bourges megtiltotta, hogy a pápa hazájukban francia főpapokat szenteljen fel, eltörölte az annátákat, s Rómának csak fellebviteli bírósági jogokat engedélyezett a francia klerikusok fölött.³³ Talán még ennél is tovább ment az uralkodó azzal, hogy királyi leiratban szabályozta a klerikusok viselkedését, a *concupinatio* elítélésétől kezdve a kiátkozás korlátozásán keresztül a breviárium használatáig, vagy a világi ünnepek templomi megtartásának tiltásáig.³⁴

Gyakorlatilag százharminc évvel az avignoni korszak kezdete, hatvan évvel a skizma kialakulása után és húsz esztendővel a konstanzi zsinat zárását követően a francia király ura lett saját országa – gallikán – egyházának. Olyan politikai helyzet alakult ki, amely kedvezett ugyan VII. Károlynak és követőinek a mindennapokban, megmérgezte ugyanakkor a Rómával való kapcsolatait, s az egész 15. század egyik legfontosabb feszültségforrásává vált a két állam közötti diplomáciai viszonyrendszerben.³⁵

A bourges-i döntéssel kialakuló állapot tehát nem egy korszak zárása, hanem egy újabb – az 1516-os bolognai konkordátumig tartó – periódus kezdete lett.

³³ Demurger, A.: Temps de crises i. m. 203-204.

³⁴ Favier, J.: La guerre de cent ans i. m. 581.

³⁵ Emmanuel Le Roy Ladurie: L'Etat royal, 1460-1610. Hachette, Paris 1987. 194-196.